JOURNALISTIEK EN ARCHIEFONDERZOEK

Spitten in archieven

Door Eric Hennekam en Suzanne Barbier*

De Vereniging voor Onderzoeksjournalisten (VVOJ), het Nationaal Archief (NA) en Eric Hennekam Agora (EHA) hebben op 3 februari jl. voor de leden van de VVOJ een workshop 'Archiefonderzoek' gehouden. Gastheer Nationaal Archief had een doorwrocht en mooi programma opgesteld, zodat de verschillende disciplines binnen de journalistiek kennis konden maken met de mogelijkheden die er zijn binnen de Nederlandse archiefwereld.

In de statuten van de VVOJ staat de doelstelling van de vereniging als volgt omschreven: 'Het doel van de vereniging is het bevorderen van onderzoeksjournalistiek in het Nederlands taalgebied. Onder onderzoeksjournalistiek wordt verstaan: kritische en diepgravende journalistiek.
Om het doel te verwezenlijken kan de vereniging onder meer de volgende activiteiten organiseren of doen organiseren:

a. uitwisseling van kennis en ervaring tussen onderzoeksjournalisten;
b. opleiding en training van (aankomend) journalisten in onderzoeksvaardigheden;
c. toekenning van prijzen voor onderzoeksjournalistiek;
d. discussie over journalistieke ethiek;
e. bevordering van openbaarheid van bestuur'.

Een workshop 'Archiefonderzoek' past dus uitstekend in de doelstellingen van deze vereniging. De belangstelling van de VVOJ-leden voor de workshop was groot. Binnen één dag was het maximaal aantal inschrijvingen van dertig bereikt.

De workshop begon met een introductie door Eric Hennekam, zelf ook VVOJ-lid, met de titel 'Spitten in archieven'. Aan de hand van diverse soorten archieven (papier, beeld, geluid, digitaal) legde hij uit hoe te werk te gaan bij archiefonderzoek en welke stappen daarbij genomen moeten worden: afbakenen onderwerp, literatuuronderzoek, archievenoverzicht en gebruik inventarissen. Daarnaast gaf hij suggesties voor online-onderzoek, zoals de database bewindslieden, de online-toegangen van het Instituut voor Beeld en Geluid en IISG en enkele regionale historische centra. Ook stipte hij het belang aan van goed archiefonderzoek bij de journalistieke werkzaamheden.
Hierna sprak Maarten van Boven, directeur van het Nationaal Archief, over de mogelijkheden van archiefonderzoek binnen het NA en de rol en hulp die het NA de onderzoeksjournalisten kan bieden. Van Boven nam als voorbeeld recent openbaar gemaakte aanwinsten als het archief van het Kabinet van de Minister-President, 1942-1979. De aankondiging dat het archief van Menten en oud-minster Pronk binnenkort deels te raadplegen zijn bij het NA was een nieuwsfeit dat de journalisten naar het puntje van hun stoel deed schuiven.

Beperkingen

Na dit plenaire deel werden de deelnemers verdeeld in twee groepen. De helft van de deelnemers kreeg een korte rondleiding in de studiezaal van het NA. Daarna ging deze groep aan de slag om praktijkopdrachten uit te voeren in het privé-archief Wiegel, het archief van de Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond en de archieven met betrekking tot de Molukkers in Nederland. Onder leiding van archivaris Agathe Fris kon men onder andere kennis maken met het gebruik van de inventaris en in de praktijk ervaren welke beperkingen er kunnen liggen op de inzage van archiefstukken. De andere groep deelnemers kreeg van archivaris Nico van Egmond een overview van mogelijkheden en onmogelijkheden van de Archiefwet. Hij deed dit aan de hand van het archief van het Kabinet van de Minister President (KMP).[1] Zo hield hij de toehoorders voor dat de Archiefwet en de WOB niet de enige wetten zijn waarmee zij te maken hebben. Er is ook nog de Wet Bescherming Persoonsgegevens (WBP). De WBP legt het Nationaal Archief allerlei verplichtingen op. Archivarissen moeten steeds weer een afweging maken tussen het belang van de onderzoeker en het belang van degene wiens privacy wordt beschermd. Het is belangrijk dat zij daarbij zorgvuldig te werk gaan.
Die zorgvuldigheid betekent onder meer dat ze in veel gevallen, en dan met name waar het 'bijzondere persoonsgegevens' betreft, van de onderzoeker eisen dat die een brief schrijft aan de directeur van het NA waarin de archiefonderzoeker toestemming vraagt om die gegevens te mogen inzien. In deze brief moet de onderzoeker inlichtingen verschaffen over de aard, opzet en achtergrond van zijn onderzoek. Bijzondere persoonsgegevens zijn gegevens betreffende ras, geloof, seksuele geaardheid, politieke richting en justitieel verleden. Daarnaast moet de onderzoeker aangeven hoe hij de privacy van de betreffende personen denkt te gaan beschermen. In geval van onderzoek naar een individuele persoon, moet de onderzoeker aantonen dat die persoon is overleden, dan wel dat hij toestemming heeft van de te onderzoeken persoon om diens dossier te mogen inzien. En als de directeur van het NA dan toestemming tot inzage verleent, moet ook nog eens het 'formulier inzage beperkt openbare archieven' worden ondertekend. Daarmee belooft de onderzoeker dat hij zich zal houden aan de in dat formulier genoemde voorwaarden. Die belofte houdt in dat hij vertrouwelijke gegevens niet zomaar naar buiten zal brengen en dat hij publicaties vooraf ter goedkeuring aan de directeur van het NA en soms - bij voorbeeld in het geval van het KMP - aan de oorspronkelijke archiefvormer zal voorleggen.
Verder beschreef Van Egmond in zijn voordracht in het kort wat er voor de journalisten allemaal te vinden is in het KMP-archief.

Uit het groot aantal positieve reacties van de deelnemers in de dagen na de workshop kan worden opgemaakt dat deze in goede aarde is gevallen en zeker in het najaar herhaald gaat worden voor een nieuwe groep VVOJ-leden.

* Eric Hennekam is archivaris, gastdocent archiefonderzoek aan opleidingen journalistiek en redacteur van het *Archievenblad*. Suzanne Barbier is medewerker communicatie en publiciteit bij het Nationaal Archief.
Met dank aan Nico van Egmond, Nationaal Archief.

Noot

1. Zie ook 'Mijlpaal en leermiddel. Overbrenging archief van Het Kabinet van de Minister-President (1942-1979)', door Hein Jongbloed, *Archievenblad*, juni 2003, pag. 14-18. ■